

Originalni naučni rad

UDK 316.356.4:37.048.4-057.875

Saša Marković*

Univerzitet u Novom Sadu, Pedagoški fakultet Sombor

Mia Marić**

Univerzitet u Novom Sadu, Pedagoški fakultet Sombor

Marija Sakac***

Univerzitet u Novom Sadu, Pedagoški fakultet Sombor

ČINIOCI POVEZANI SA RAZUMEVANJEM TRADICIJE KOD STUDENATA KOJI SE OBRAZUJU ZA VASPITNO-OBRAZOVNA ZANIMANJA

Apstrakt: Osnovni cilj ovog rada predstavljalo je ispitivanje povezanosti činilaca – smer studija, mesto stanovanja i nacionalna pripadnost, sa jedne strane, i razumevanja odgovarajućih aspekata tradicije, kod studenata koji se obrazuju za vaspitno-obrazovna zanimanja. Ukupno 524 studenta je obuhvaćeno uzorkom istraživanja. Od instrumenata su primenjeni upitnik za registrovanje socio-demografskih obeležja ispitanika i Skala za ispitivanje razumevanja različitih aspekata tradicionalizma, konstruisana za potrebe ovog istraživanja. Nalazi su pokazali da postoje statistički značajne razlike među studentima, s obzirom na smer studija i nacionalnu pripadnost, u pogledu razumevanja pojedinih elemenata tradicije, na nivou faktorskih skorova ispitanika na odgovarajućim dimenzijama. Dakle, najznačajniji rezultati govore da smer studija i nacionalna pripadnost predstavljaju činioce koji u priličnoj meri određuju razumevanje različitih aspekata tradicionalizma kod mladih koji se obrazuju za vaspitno-obrazovni rad. Dobijeni nalazi imaju bitne društvene i pedagoške implikacije, koje se ogledaju u domenu karakteristika budućih vaspitno-obrazovnih radnika.

Ključne reči: elementi tradicije, razumevanje, studenti, socio-demografski činioци.

Uvod

Pitanje o ulozi i značaju tradicije za neko društvo jedno je od najstarijih pitanja. Civilizacije koje je u svom istorijskom kontinuumu čovečanstvo stvaralo, bez obzira na hronološke odrednice i materijalna dostignuća, podjednako su se trudile da u prošlosti otkriju ključ uspeha za sadašnjost i utemeljenu nadu

---

* sasa.markovic@pef.uns.ac.rs

** mia.maric@pef.uns.ac.rs

*** marija.sakac@pef.uns.ac.rs

za budućnost. Intenzitet razmatranja načina susreta prepoznatih vrednosti u prošlosti sa njihovim implikacijama u sadašnjosti dobijao je na značaju u vremenima intenzivnih društvenih promena (Petrovski 2016, 681). Tada su se na udaru, kako kritike tako i odbrane, nalazila sva ontološka načela ali i pojavnii izraz normi jednog društva koje je zapalo u situaciju previranja.

Rodonačelnik odbrambenog pristupa tradiciji među misliocima bio je Edmund Berk. Duboko prožet osećanjem kontinuiteta u društvenom razvoju, Berk je veličao kolektivnu mudrost naroda koja je otevljena u tradicionalnim društvenim i političkim ustanovama. On je prihvatio i branio ideju da "biti čovek znači živeti u tradiciji, u sredini koja je već uobličena tuđim radom, koja je na neki način već oplemenjena naporima prethodnih naraštaja" (Đurić 2009a, 89). Politički događaji bili su *spiritus movens* dubljih promišljanja i dalekosežnijih zaključaka u teoriji o društvu. Vapaj pojedinih mislilaca, poput Berka za očuvanjem tradicije, odnosno izbalansiranog pristupa stvaralaštvu predaka i kreativnog iskoraka savremenika, bio je odgovor na prosvetiteljski duh koji je stvaran u Francuskoj u 18. veku. I Berkova vera u svemoć tradicije isto je tako neosnovana i neodrživa kao i vera francuskih prosvetitelja u svemoć razuma. Niti je tačno da je pojedinac sve, a društvo ništa, niti je tačno da je društvo sve, a pojedinac ništa. U prvom slučaju tradicija polazi od pogrešnih pretpostavki i postaje ritualno obeležje kloniranih individua, a društvo njihov prost skup, dok je u drugom slučaju društvo opšti princip kolektivizma koji sputava ličnost. Solucija održivog opstanka i uspostavljanja poretka kreativnog i stvaralačkog napredovanja civilizacije, iako ograničena mogućnošću zasićenja (Tojbi 1970, Špengler 1989, Danilevski 1994), bila je i jeste smeštena u srž latentne dinamike tradicije i savremenih stremljenja.

„Mogli bismo reći da je u pitanju napetost između postojanosti i promene, između tendencije da se uspostave trajni i čvrsti oblici u kojima ljudski život treba da se ispoljava i obnavlja, i tendencije da se razbije svaka stroga shematizacija čovekovog odnosa prema samom sebi i prema drugim ljudima” (Đurić 2009b, 93).

Društveno-humanističke nauke u prošlosti su kroz istraživanja prepoznale mnoge „susrete” ili „sudare” tradicije i savremenog. Ono što bi moglo da se nazove paradigmom ovakvog iskustva neretko svedoči o izvesnoj destrukciji i nameri nadmoćnosti jednog nad drugim. U tom kontekstu tradicija je zapravo bila drugo ime za poredak, pravilnost i postojeće stanje u društvu, dok je energija savremenosti, pretočena najčešće u revolucionarne zahteve, želela da postojeći *status quo* zameni sobom. Iskušenje ovakvog "obračuna" ogledalo se u tome što je savremena projekcija, ukoliko bi odnela pobjedu, vremenom postajala nepomirljivi kodeks, apsolutizacija uvedenog, odnosno rigidna tradicija. Svaka nova elita, u nameri da zameni postojeću, ishitreno je želela da svoj modalitet oblikovanja društva nametne kao autohtonu tvorevinu. To je proizlazilo iz tumačenja da tradicija obezbeđuje čovekovo trajanje i omogućava njegovo održanje u sopstveno oblikovanom društvu i kulturnom obrascu. Shodno tome,

na uspostavljanje vrednosti tradicije nisu imune ni dolazeće, niti društvene elite u odlasku, zbog čega se nameće pitanje ograničavajućeg odnosa tradicije prema slobodi.

Tradicionalne vrednosti koje su se temeljile na religioznosti postojale su za veliku većinu stanovništva, u određenoj meri ritualna, kao forma ili obaveza čije spoljašnje ispoljavanje zamenjuje suštinski značaj. Vreme dominacije katehizičke doslovnosti postepeno je, pred ekspanzijom eksperimentalne nauke, popuštalo svoje stege. Tada se i odnos prema postojećim verskim normama menjao i prilagođavao, pojavio se elastičniji pristup koji je napuštao zadate opšte kulturne obrasce predaka. Ovo je bio početak poviša tradicije kao konvencije. Ona, za razliku od uvreženog, stimuliše individualizam i slobodniji pristup zauzimanju stavova.

Vrednost koja je, u takvim okvirima pretendovala da uspostavi svoj kontinuitet, odnosno identitet pod rubrikom tradicije, morala je da se osvedoči u praktičnoj mudrosti i primeni i da izdrži teret višegeneracijskog ispitivanja. Na ovaj način ustanovljena tradicija izbegava napetost između postojanosti i promene i stvara interaktivni odnos među njima, a promena se u ovakvom odnosu zasniva na inovacijama koje ljudska kreativnost stvara. Na taj način tradicija inovacije ili inovacija tradicije nije oksimoron, već predstavlja način na koji društvo održava istorijski kontinuitet.

Tradicionalizam u kontekstu društvenih i kulturoloških obrazaca predstavlja složen konstrukt, koji uključuje razumevanje, doživljavanje i vrednovanje različitih aspekata, u prvom redu, porodice, nacije, društvene zajednice, obrazovanja, kulture i religije (Niškanović i Petrović 2016, 81–82). Svi navedeni elementi imaju svoje karakteristične pojavne oblike i obeležja u sferi opažanja, razumevanja i doživljavanja tradicionalnog i savremenog, ali i evaluativnu komponentu na relaciji pozitivna-negativna procena. I sami odnosi među navedenim segmentima su složeni i višedimenzionalni, što dodatno čini kompleksnijim razumevanje ovog konstrukta.

Relevantni aspekti razumevanja tradicionalizma čiji se odnos sa vaspitno-obrazovnim profilom i drugim socio-demografskim karakteristikama analizira u ovom radu, opisani putem pojedinačnih dimenzija jesu: pozitivno vrednovanje savremenosti, prepoznavanje veze tradicije i nacije, nerazlikovanje nacionalizma i tradicionalnosti, prepoznavanje manipulacije tradicijom i pozitivno vrednovanje tradicije. Dakle, prva dimenzija čini pozitivno vrednovanje savremenosti i predstavlja odnos pojedinca prema savremenim vrednostima, i to, na prvom mestu u porodičnom domenu. Pozitivno vrednovanje savremenosti pretpostavlja da je porodica uspešna ukoliko je utemeljena u modernim vrednostima ili pak ukoliko je na uspešan način integrisala elemente tradicionalnog i savremenog, pri čemu konflikt generacija koji proizilazi iz sukoba tradicije i modernog, ovde predstavlja jedan od osnovnih izvora porodične nefunkcionalnosti, neravnoteže i nezadovoljstva porodicom. Druga dimenzija jeste prepoznavanje veze tradicije i nacije i označava upravo razumevanje osobe u pogledu odnosa tradicionalizma i nacije – ona ispituje i shvatanje pojmovna

nacionalizma i patriotizma u svetlu njihovog odnosa sa razumevanjem tradicije. Izraženost ove dimenzije govori o nivou razumevanja povezanosti tradicije i nacije. Nerazlikovanje nacionalizma i tradicionalnosti predstavlja treću dimenziju, koju karakterišu izvesne nejasnoće u poimanju ova dva pojma kod ispitanika, sa tendencijom njihovog neosnovanog poistovećivanja. Na ovom mestu se u vezu dovode pojmovi nacionalizma, šovinizma, kulturnog nacionalizma i kosmopolitizma, te se ispituje razumevanje njihovog međusobnog odnosa kod ispitanika. Prepoznavanje manipulacije tradicijom element je koji ispituje tendenciju osobe da uoči upotrebu tradicije u svom iskrivljenom i pretežno negativnom obliku, u svrhe koje na prvi pogled nisu transparentne, i gde se tradicija koristi radi određenih ciljeva koji nisu u skladu sa pozitivnim vrednostima. Poslednji aspekt opisan je kao pozitivno vrednovanje tradicije i odnosi se prvenstveno na porodični i opšti vrednosni domen. Pozitivno vrednovanje tradicioalne porodice i shvatanje tradicije kao činioca očuvanja pozitivnih vrednosti odlikuje osobe kod kojih je pomenuti element prisutan u većem stepenu.

Metod istraživanja

Problem istraživanja može se formulisati u vidu pitanja da li su i u kom stepenu su povezani smer studija, mesto stanovanja i nacionalna pripadnost sa odgovarajućim aspektima razumevanja tradicije kod studenata koji se obrazuju za različita zanimanja iz domena vaspitanja i obrazovanja.

Osnovni cilj istraživanja predstavljalo je istraživanje eventualnih razlika među studentima koji se i sami obrazuju za vaspitno-obrazovni rad u pogledu razumevanja tradicije, s obzirom na njihov smer studija, mesto stanovanja i nacionalnu pripadnost. Pored vaspitno-obrazovnog profila, odnosno smera studija, od socio-demografskih činilaca ispitivanjem su obuhvaćeni mesto stanovanja i nacionalna pripadnost ispitanika.

Uzorak je sastavljen od studenata sva četiri smera Pedagoškog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu: učitelj, vaspitač, bibliotekar-informatičar i dizajner medija u obrazovanju. Ukupno su uključena 524 studenta u istraživanje.

Tabela br. 1 – Karakteristike uzorka.

		Frekvencija	Učestalost %
Mesto	grad	296	56.5%
	Selo	228	43.5%
Nacija	srpska nacionalnost	424	80.9%
	druga nacionalnost	64	12.2%
	ne želi da se izjasni	36	6.9%
Smer	učitelj	224	42.1%
	vaspitač	196	36.8%
	bibliotekar-informatičar	18	3.0%
	dizajner medija u obrazovanju	98	18.0%

Od instrumenata su primenjeni upitnik za registrovanje ispitivanih socio-demografskih obeležja ispitanika i Skala za ispitivanje razumevanja različitih aspekata tradicionalizma, konstruisana za potrebe ovog istraživanja.

Faktorska validacija Skale za ispitivanje elemenata tradicije u vaspitanju mladih je pokazala da instrument meri pet faktora koji predstavljaju dimezije elemenata tradicije u vaspitanju populacije mladih. Ove dimezije su označene kao: Pozitivno vrednovanje savremenosti, Prepoznavanje veze tradicije i nacije, Nerazlikovanje nacionalizma i tradicionalnosti, Prepoznavanje manipulacije tradicijom i Pozitivno vrednovanje tradicije. Sami nazivi dimezija direktno upućuju na sadržaj odgovarajućih subskala.

Pouzdanost instrumenta je zadovoljavajuća (Kronbahova alfa za celu skalu iznosi 0,87, dok se pouzdanost pojedinačnih subskala kreće u rasponu 0,75–0,91).

Rezultati istraživanja

Razlike prema mestu stanovanja

Nivo skorova

Diskriminativna analiza izvedena radi utvrđivanja strukture razlika prema mestu stanovanja je pokazala da nema statistički značajnih razlika u strukturi faktorskih skorova između ispitanika iz grada i sela ($\Lambda_w = .945$, $\chi^2 = 7,163$, $p = 0,209$).

Tabela br. 2 – Značajnost diskriminacione funkcije.

K. koren	% varijanse	Rc	Wilksova lambda	Hi kvadrat	df	p
.058	100.0	.235	.945	7.163	5	.209

Nivo stavki

Diskriminativna analiza sprovedena radi utvrđivanja strukture razlika prema mestu stanovanja je pokazala da nema statistički značajnih razlika u strukturi odgovora na stavke između ispitanika iz grada i sela ($\Lambda_w = .882$, $\chi^2 = 14,888$, $p = 0,829$).

Tabela br. 3 – Značajnost diskriminacione funkcije.

K. koren	% varijanse	Rc	Wilksova lambda	Hi kvadrat	df	P
.134	100.0	.344	.882	14.888	21	.829

Razlike prema nacionalnosti

Nivo skorova

Diskriminativna analiza je pokazala da postoji statistički značajna razlika u strukturi faktorskih skorova između ispitanika srpske nacionalnosti, nesrpske nacionalnosti i onih koji se nisu želeli izjasniti ($\Lambda_w = .849$, $\chi^2 = 20,605$, $p = 0,024$).

Tabela br. 4 – *Značajnost diskriminacione funkcije.*

K. koren	% varijanse	Rc	Wilksova lambda	Hi kvadrat	Df	p
.165	93.7	.376	.849	20.605	10	.024
.011	6.3	.105	.989	1.398	4	.845

Ispitanici koji se nisu želeli izjasniti u vezi vlastite nacionalnosti više vrednuju tradiciju i u većoj meri smatraju da je tradicija povezana sa nacijom.

Tabela br. 5 – *Strukturna matrica za značajnu diskriminativnu funkciju.*

	Strukturni koeficijenti
Vrednovanje tradicije	.780 [*]
Prepoznavanje veze tradicije i nacije	.433 [*]
Manipulacija s tradicijom	-.066
Nerazlikovanje nacionalizma i tradicionalnosti	-.081
Vrednovanje savremenosti	.078
Grupe	Vrednost funkcije u centroidu
srpska nacionalnost	-.148
neka druga nacionalnost	.177
ne želi da se izjasni	1.425

Rezultat koji sugeriše da se različite grupe nacionalnosti razlikuju prema vrednovanju tradicije potvrđuje i neparametrijski Kruskal-Wallisov test ($\chi^2=8,893$, $p=0,012$). Najveći skor je imala grupa ispitanika koja se nije htela izjasniti u pogledu nacionalnosti.

Tabela br. 6 – *Kruskal-Wallisov test.*

Dimenzija	χ^2	df	p
Vrednovanje savremenosti	.267	2	.875
Prepoznavanje veze tradicije i nacije	2.310	2	.315
Nerazlikovanje nacionalizma i tradicionalnosti	.098	2	.952
Manipulacija s tradicijom	1.571	2	.456
Vrednovanje tradicije	8.893	2	.012

Nivo stavki

Diskriminativna analiza radi utvrđivanja strukture razlika prema nacionalnosti je pokazala da nema statistički značajnih razlika u strukturi odgovora na nivou stavki između ispitanika srpske nacionalnosti, nesrpske nacionalnosti i onih koji se nisu želeli izjasniti ($\Lambda_w=.674$, $\chi^2=46,585$, $p=0,289$).

Tabela br. 7 – *Značajnost diskriminacione funkcije.*

K. koren	% varijanse	Rc	Wilksova lambda	Hi kvadrat	Df	P
.369	81.4	.519	.674	46.585	42	.289
.084	18.6	.279	.922	9.533	20	.976

Razlike prema studijskoj grupi

Razlike u odnosu na smer – studijsku grupu su proverene pomoću jednosmerne ANOVA. Utvrđeno je postojanje statistički značajnih razlika između studijskih grupa u Vrednovanju savremenosti ($F(2; 126) = 3,375, p \leq 0,05$), Nerazlikovanju nacionalizma i tradicionalizma ($F(2; 126) = 3,291, p \leq 0,05$) i u Manipulaciji tradicijom ($F(2; 126) = 3,442, p \leq 0,05$).

Tabela br. 8 – Rezultati jednosmerne ANOVA.

		Suma kvadrata	df	Prosek kvadrata	F	p
Vrednovanje savremenosti	Između grupa	6.532	2	3.266	3.375	.037*
	Unutar grupa	121.947	126	.968		
	Ukupno	128.479	128			
Veza tradicionalnosti i nacionalizma	Između grupa	1.150	2	.575	.791	.455
	Unutar grupa	91.567	126	.727		
	Ukupno	92.717	128			
Nerazlikovanje nacionalizma i tradicionalnosti	Između grupa	4.157	2	2.078	3.291	.040*
	Unutar grupa	79.581	126	.632		
	Ukupno	83.738	128			
Manipulacija tradicijom	Između grupa	4.441	2	2.220	3.442	.035*
	Unutar grupa	81.273	126	.645		
	Ukupno	85.714	128			
Vrednovanje tradicije	Između grupa	1.141	2	.571	.915	.403
	Unutar grupa	78.610	126	.624		
	Ukupno	79.751	128			

Legenda: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$

Studenti na smeru učitelj su imali više skorove na faktoru Vrednovanje savremenosti i Manipulacija tradicijom u odnosu na studente smera vaspitač, a u odnosu na studente dizajner medija u obrazovanju su imali veći skor na faktoru Nerazlikovanje nacionalizma i tradicionalnosti.

Tabela br. 9 – Tukey HSD.

Zavisna varijabla	(I) studijski smer	(J) studijski smer	Razlika ar. sredina (I-J)	SE	p
Vrednovanje savremenosti	učitelj	vaspitač	.49148*	.19244	.032*
		dizajner medija u obrazovanju	.33540	.24002	.345
	vaspitač	dizajner medija u obrazovanju	-.15608	.24511	.800
Nerazlikovanje nacionalizma i tradicionalnosti	učitelj	vaspitač	.26621	.15546	.205
		dizajner medija u obrazovanju	.46773*	.19389	.045*
	vaspitač	dizajner medija u obrazovanju	.20152	.19801	.567
Manipulacija s tradicijom	učitelj	vaspitač	.36364*	.15710	.057*
		dizajner medija u obrazovanju	.39429	.19594	.113
	vaspitač	dizajner medija u obrazovanju	.03065	.20010	.987

Legenda: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$

Diskusija

Rezultati ovog istraživanja koje je sprovedeno sa ciljem ispitivanja povezanosti između relevantnih pedagoških i socio-demografskih činilaca i razumevanja odgovarajućih elemenata tradicionalizma kod studenata koji se i sami obrazuju za vaspitno-obrazovni rad, potvrdili su polazne istraživačke hipoteze. Naime, nalazi su pokazali da postoje statistički značajne relacije između smera studija i nacionalne pripadnosti, sa jedne strane, i razumevanja pojedinih elemenata tradicije kod ispitanika, sa druge.

Dakle, najznačajniji rezultati govore da obrazovni profil i nacionalna pripadnost predstavljaju činioce koji u priličnoj meri određuju razumevanje različitih aspekata tradicionalizma kod mladih. Ovakvi nalazi imaju važne pedagoške implikacije, prvenstveno jer ukazuju na značajne odlike budućih vaspitno-obrazovnih radnika različitih profila, od kojih će u bitnoj meri zavistiti i vrednosti koje će i sami negovati kroz sopstveni vaspitno-obrazovni rad, pre svega u domenu odabira i kreiranja odgovarajućih nastavnih sadržaja i vaspitanja budućih generacija.

Kada je reč o dobijenim rezultatima, možda u najvećoj meri iznenađuje nalaz da nisu utvrđene statistički značajne razlike u razumevanju dimenzija tradicionalizma kod mladih koji potiču iz gradske i seoske sredine, kako na nivou dimenzija, tako ni na nivou pojedinačnih stavki.

Uobičajeno shvatanje razlika između gradske i seoske omladine upućuje na procenu da su tradicionalna shvatanja i tradicionalni stavovi zastupljeniji u manjim i seoskim sredinama, gde se neguje patrijarhalni duh i okrenutost religiji, dok su modernija shvatanja i slobodniji način odgoja karakterističniji za veće sredine i gradska naselja. Ipak, nalaz da se gradska i seoska populacija studenata ne razlikuju u pogledu elemenata razumevanja tradicije, dobijen ovim istraživanjem, potvrđuje pretpostavku da je savremeno društvo u procesu globalizacije izgubilo na razlikama, u kontekstu specifičnosti gradskih i seoskih sredina, te da u značajnoj meri zajednički obrasci važe u odgoju i podizanju mladih naraštaja, kako u gradu, tako i na selu.

Karakteristike vaspitanja mladih, specifične za moderno društvo i za velike gradove, vremenom su postale odlika vaspitanja mladih i u seoskim sredinama, između ostalog, zahvaljujući globalizaciji i prodoru savremenih tehnologija u ruralne oblasti (From 1989, Milošević 1990). S druge strane, izvesni elementi tradicionalnosti, religioznosti i posvećenosti trajnim vrednostima u vaspitanju očuvali su se u određenom obliku i do današnjih dana i u urbanim sredinama (Đurić 1997b, 89, Jerotić 2004).

Nacionalna pripadnost ispitanika pokazala se kao značajan socio-demografski činilac povezan sa pojedinim razumevanjem elemenata tradicionalizma kod mladih, kada je reč o faktorskim skorovima na odgovarajućim dimenzijama. Tako je utvrđeno da se ispitanici srpske nacionalnosti, nesrpske nacionalne pripadnosti i ispitanici koji se nisu želeli izjasniti po pitanju nacionalne pripad-

nosti međusobno razlikuju kada je reč o dve dimenzije elemenata tradicionalnosti u vaspitanju, a to su Vrednovanje tradicije i Prepoznavanje veze tradicije i nacije. Naime, ispitanici koji se nisu želeli izjasniti u vezi vlastite nacionalnosti, kako se pokazalo ovim istraživanjem, više vrednuju tradiciju i u većoj meri smatraju da je tradicija povezana sa nacijom.

Ovakav nalaz može upućivati na izvesne lične karakteristike ispitivanih studenata koji se nisu želeli izjasniti po pitanju nacionalne pripadnosti. Te lične osobine se mogu manifestovati u vidu zatvorenosti i sklonosti ka zadržavanju i neiznošenju u javnost bilo kakvih podataka o sebi kad god se to nužno ne zahteva od njih, odnosno kada postoji mogućnost izbora neutralne pozicije, kao što je to bio slučaj u ovoj situaciji ispitivanja. Takođe, kako ukazuju i sami nalazi ovog istraživanja, moguće da upravo visoko vrednovanje tradicije i dovode nje tradicionalnih obrazaca u vezu sa nacijom (Jerotić 2004, Marković i Besermenji 2011, 370–378, Niškanović i Petrović 2016, 73–74), upravo leži i u osnovi neizjašnjavanja po pitanju nacionalne pripadnosti kod ove grupe studenata.

Studenti koji imaju visoko razvijene ideale vezane za predstave o tradiciji u najširem smislu te reči i izražena nacionalna osećanja, koja su u neraskidivoj vezi u njihovom doživljaju odnosa tradicije i nacije, svoju nacionalnu pripadnost žele da sačuvaju od javnog eksponiranja, najverovatnije zato što nacionalno osećanje, zajedno sa tradicijom, stoji na samom vrhu hijerarhije njihovih vrednosti (Jerotić 2004, Marković 2010). Ovo uslovno rečeno pravilo, u našem istraživanju pokazalo se kao zajednički obrazac, bez obzira na to o kojoj naciji je reč.

Kad je reč o povezanosti studijske grupe, odnosno smeru studija, sa jedne strane, i razumevanja elemenata tradicionalizma kod mladih sa druge, rezultati ispitivanja pokazuju da postoje statistički značajne razlike između pojedinih studijskih grupa, i to u izraženosti dimenzija Vrednovanje savremenosti, Nerazlikovanje nacionalizma i tradicionalizma i Manipulacija tradicijom.

Utvrđeno je da studenti koji se obrazuju za buduće učitelje postižu više skorove na dimenzijama Vrednovanje savremenosti i Manipulacija tradicijom, u odnosu na studente koji se obrazuju za buduće vaspitače, kao i da u odnosu na buduće dizajnere medija u obrazovanju, postižu više skorove na dimenziji Nerazlikovanje nacionalizma i tradicionalnosti. Dobijeni nalaz donekle je neočekivan kada se uzme u obzir činjenica da je učitelj u izvesnom smislu tradicionalno zanimanje, sa daleko dužim vekom i tradicijom postojanja u odnosu na obrazovni profil dizajner medija u obrazovanju, ali i diplomirani vaspitač, u smislu postojanja formalnog obrazovanja za ovaj profil.

Ipak, čini se da su budući učitelji u većoj meri od ostalih smerova okrenuti ka savremenim vrednostima i shvatanjima, u odnosu na tradicionalne principe, što je verovatno posledica njihovog vaspitanja u primarnoj porodici, ali i različitih iskustava i znanja koja stižu u okvirima njihovog formalnog i celoživotnog obrazovanja (Đurić 2009a, 93, From 1989, Hebib 2007, 174–185, Jerotić 2004), u kome se u značajnoj meri zastupaju inovativni principi u najširem smislu,

savremena shvatanja obrazovanja i vaspitanja, kao i otvorenost prema svemu što je novo. Izgleda da se tradicionalna uloga učitelja u značajnoj meri napušta i da se budući učitelji sve više okreću ka savremenim vaspitno-vrednosnim principima i modernim tehnologijama, koje nameću opšta društvena globalizacija i zahtevi aktuelnog vremenskog okvira.

Zaključno se može reći da smer studija i nacionalna pripadnost predstavljaju činioce koji u priličnoj meri određuju razumevanje različitih aspekata tradicionalizma kod mladih koji se obrazuju za vaspitno-obrazovni rad. Dobijeni nalazi imaju bitne društvene i pedagoške implikacije, koje se ogledaju u domenu odlika i vrednosti koje će negovati budući vaspitno-obrazovni profili i prenositi ih na generacije koje dolaze.

Literatura

- Danilevski, Nikolaj. 1994. *Rusija i Evropa*. Beograd: Službeni list SRJ.
- Đurić, Mihajlo. 2009a. *Stihija savremenosti; sabrani spisi, knjiga 5*. Beograd: Službeni glasnik.
- Đurić, Mihajlo. 2009b. *Utopija izmene sveta, mit, nauka, ideologija; sabrani spisi, knjiga 6*. Beograd: Službeni glasnik.
- Đurić, Miloš. 1997. *Kulturna istorija i rani filozofski spisi*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- From, Erih. 1989. *Bekstvo od slobode*. Nolit: Beograd.
- Hebib, Emina. 2007. Individualni razvoj nastavnika u školi. *Nastava i vaspitanje*, 56(2): 174–187.
- Jerotić, Vladeta. 2004. *Vera i nacija*. Beograd: Besjeda, Ars libri.
- Marković, Saša. 2010. „Somborski list ‘Novi Srbin’ u traganju za kulturnim obrascem u nacionalnoj ideji?”. U: *Zbornik radova Antička kultura, evropsko i srpsko nasleđe*. Beograd: Društvo za Antičke studije Srbije, Institut za teološka istraživanja.
- Marković, Saša i Snežana Beserenji. 2011. Kulturni nacionalizam u političkoj misli kod Srba početkom 20. veka. *Srpska politička misao*, 4: 377–394.
- Niškanović, Jelena i Nebojša Petrović. 2016. Etnički identitet i patriotizam kao prediktori prihvatanja kolektivne krivice. *Sociologija*, 58(1), 72–85.
- Petrovski, Sara. 2016. “How Does the Use of ‘Culture’ and ‘Tradition’ Shape the Women’s Rights Discourse in Transitional Serbia?” *Filozofija i društvo*, 27(3): 679–694.
- Špengler, Oswald. 1989. *Propast Zapada*. Beograd: Književne novine.
- Tojnbi, Arnold. 1970. *Istraživanja istorije*. Beograd: Prosveta.

Primljeno: 07.04.2017.

Prihvaćeno: 15.06.2017.

Saša Marković, Mia Marić, Marija Sakač

Attitudes towards tradition in Teacher Education undergraduates

Abstract: The main aim of this study was the examination and understanding of the relevant aspects of tradition which Teacher Education undergraduates hold as personally important. A sample used for the purposes of this paper consisted of 524 students. Instruments applied in the study involved a questionnaire for registering socio-demographic characteristics and the Scale for testing the students' attitudes towards tradition, designed especially for the purpose of this research. Findings showed that there are statistically significant differences between students regarding their study profile and ethnicity. These findings have important social and educational implications regarding the characteristics of future educational professions.

Key words: tradition, students, socio-demographic factors

Prilog br. 1 – Skala za ispitivanje razumevanja elemenata tradicije.

Тврдње	Тачно	Делимично тачно	Нетачно
Породица је несретна због сукоба генерација			
Породица је успешна уколико је чувар традиције			
Породица је успешна уколико је савремена			
Породица је успешна уколико је остварила “спој” традиције и савременог			
Традиција је чувар вредности			
Традиција је недостатак савремености			
Традиција спутава модрено			
Традиција је у темељу модерног друштва			
Српско друштво нема јединствену традицију			
Политичке елите стварају сопствену визију традиције			
Данас је традиција популизам, а не вредност			
Традиција одређује нацију			
Искривљена слика традиције ствара искривљену слику нације			
Национализам се темељи на искључивости у традицији			
Патриотизам се темељи на културној традицији			
Патриотизам није национализам			
Патриота воли своју земљу и “отворен” је према свету			
Националиста може бити шовиниста али и културни националиста			
Грађанин може бити културни националиста и космополита			
Космополитизам не може без традиције			
Културно друштво – једини спој традиције и модерног			
Културно друштво – идентитет за опстанак			